

Matr. nr. 395 – Vestergade 18

- et hus i Thisted
Kaj Sekkelund

Historien om matr. nr. 395 fortøner sig ligesom alt andet for at ende i fortidens uigennemtrængelige mørke. Matriklen er beliggende på Vestergades nordside, og denne grund var endnu ikke bebygget, da Reesen tegnede sit kort omkring 1670. Den ældste bebyggelse i Thisted samledes om Bækken, som løb gennem byen og delte den i to halvdele. Sydvest for Bækken fandt man Storegade eller Algade, der forbandt den interimistiske havn ved Bækkens udløb med byens torvehandelsplads på Storetorv. Storegade var i hovedsagen beboet af kræmmere og embedsmandsfamilier. Østergade og Nørregade på Bækkens nordøstre side prægedes derimod af de mere jævne lag af håndværkere og avlsbrugere, som for en stor del havde deres næring af bymarken. Gårdene i denne bydel var vendt mod Refs- og Munkholm agre. Og på engen fandt man Bispegården.

Endnu sidst i 1600-tallet stod kirken knejsende i ensom majestæt på en bakke vest for byen - dog med den mindre anseelige latinskole ved siden af og Vestermølle et stykke uden for byen. At dømme efter Reesens kort. Torsten Balle mener (1974) på baggrund af oplysninger fundne i kirkebogen, at der må have været flere huse og gårde i Vestergade, end der er indtegnet på Reesens kort. Men under alle omstændigheder var indbyggertallet lavere i Vestergade end i Storegade, Nørre- og Østergade. Langs kirkegårdens nordside løb det, der i 1700-tallet skulle blive til Vestergade. Gaden voksede frem i dette århundrede, men i befolkningstal var den stadigvæk blandt byens mindste gader. Det var især kræmmere og handelsfolk, som slog sig ned og byggede på gadens nordside overfor kirken. Og i denne periode blev grunden lagt til det, der blev Vestergades særpræg i forhold til den øvrige by - hjemstedet for byens handelsborgerskab.

Købmand Michel Galtrup

Bebyggelsens oprindelse fortæller sig i det uvisse, men fra 1760'erne vælder kilderne frem. Købmand Michel Galtrup havde på dette tidspunkt en efter Thisted forhold betydelig købmandsgård på grunden. Han begyndte sin købmandshandel i Thisted i 1750'erne. Galtrup fandtes ikke i skattelisten fra 1749, men i 1761 stod han i brandtaksationen (den ældste brandtaksation fra Thisted) som ejer og beboer af den 5 bygninger store gård på matr. nr. 395, og han var således den første identificerede ejer.

Gårdsbygningerne bestod af et forhus til gaden på 12 fag, et sidehus vesten i gården på 8 fag, et sidehus øster i gården ud til gyden (der senere kom til at hedde Amtsstræde) på 12 fag og et tværhus norden i gården på 12 fag samt et pakhuis på øster side af gyden på 4 fag, desuden ejede Galtrup et ladehus ved Thingstrupvej - Bisgårds loft på 16 fag - alt i 1 etage. Ejendommen blev ialt takseret til 650 Rbdlr., hvilket var blandt byens allerhøjeste. Og det var en betydelig købmandsgård i fire længer med tilliggende pakhuis og lade. Ladehuset ved Thingstrupvej antyder, at et større eller mindre areal landbrugsjord var

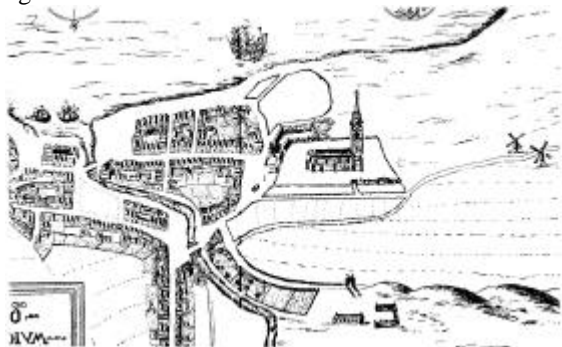
tilknyttet ejendommen. Landbruget har også spillet en væsentlig rolle i gården med de forholdsvis store udlænger. Thisted havde endnu i 1700-tallet et stærkt landlig præg, hvor de fleste husholdninger havde en tilknytning til bymarkens avlsbrug, og man skal huske, at gården faktisk lå i byens udkant. I en ekstraskattemandtsliste fra 1762 ser vi, at husstanden bestod af Michel Galtrup selv, hustru, tjenestekarl og tjenestepige, men ingen børn.

Galtrups købmandshandel er meget godt belyst af kilderne. Michel Edvardsen Galtrup og konen Zidse Marie Andersdatter Ladegaard døde med 2 måneders mellemrum i 1766, og de havde ingen børn, så alt i boet skulle registreres. Galtrup var da 43 år. Skifteforretningen på 70 foliesider er behandlet i ekstraktform af Torsten Balle i 1973, og han har efter sit skøn opdelt lageret på forskellige varegrupper. Skiftet viser at merkantil men og oversøisk vareimport også havde nået de større købmænd i en søvning provinskøbstad som Thisted.

Blandt varelageret fandt man f.eks. bøger og papir: Evangeliebøger, Pontoppidans spørgsmål, ABC'er, hvidt skrivepapir, træpapir, brunt pakpapir, blyanter, rødkridt, grillere, stentavler og blækhus, hvilket peger på, at velstillede borgere og embedsmænd med overskud til læsning og skrivning hørte blandt Galtrups kundekreds. Manufakturvarelageret giver et mere varieret indtryk med såvel importerede kvalitetsprodukter fra Nord-Tyskland og måske England som hjemligt fremstillet tekstil og det mere nødvendighedsprægede: Saien, stof, lærred, drejll, kattun, dybich, maltum, hjemmevævet tøj, klæde, fløjl, kannevas, damask, hårduge til kjortler, tørklæder, kramhuer, kramgarn, orgesin floch, silkegarn, gammelt garn, bændler, bånd af bl.a. silke og fløjl, knapper af forskellige slags - tombaks-, veste-, meta-, horn-, hjortetaks- og garnknapper, jern- og messinghægter, kåbehager, knappenåle, fingerbøl, fingerringe og gardinringe.

Den oversøiske import, hvor de danske kolonier ihvertfald de Vest-Indiske øer også har spillet en rolle, finder man i kolonialvarelageret med ting som: Hvedemel, risengryn, sagogryn, kandis, topmelis, svesker, rosiner, figner, korrender, kaffebønner, te, kanelbark, nelliker, allehånde, peber, spansk peber, kardemomme, muskat, muskatblomme, ingefær, anis, laurbær, hjortetak, pommerans, safran, kommen, lakridstræ, lakridskager, tvebakker, kringler, kirkeoblater, salt, norsk små salt, lyneborgsalt, hvid og broget skægsæbe, grøn sæbe, venedisk sæbe, norsk bøgeaske, amdam, humle, gammel og ny vin, tør torsk, tørfisk, tørret flæsk og hvalfinner. Importerede fødevarer var i stigende grad på vej ind i mere almindelige husholdninger, idet Galtrups kundekreds ikke kun kan have været adel og borgerskab, selvom disse selvfølgelig har været de første og største aftagere af luksusvarerne.

Det øvrige varelager var mere nødvendighedspræget. Materialer og farver: Fænum, græchum, venedisk teriak, ensianrod, hovedvand, stenolie, gummi, voks, harpiks, hornlim, tran, svineborster, alun, vinsten, galæbler, cochenille, fernambuk, lakmus, gurkemeje, krap, blåtræ, isenfarve, blyhvidt, brunrødt, olieblåt, spanskgrønt, sværte og bogsølv. Inventar: Lispundsbismer, skålvægt, vægtskåle, balance til vægtskål, pottemål med strygeholt og træbalje med skemål og rende. Huder og skind: Fåre- og lammeskind, kalve-, ræve-, hare-, ilder- og brokskind og bundtlæderhud.

Det er uklart, hvorvidt der fandtes bebyggelse på Vestergades nordside i 1600-tallet. Ifølge kortet ligner arealet markjord, men andre kilder omtaler bebyggelse. Derimod var Storegade, Østergade og Nørregade tæt bebygget. Reesens kort ca. 1670.

Købmændene i 1700-tallet leverede foruden fødevarer, specier og manufaktur en del varer, der indgik som hjælpemidler og redskaber i den lokale håndværker- og landbrugsproduktion, således finder man i skiftet efter Galtrup - hør, hamp, reb, sadelgjord og skagler samt isenkram: Jerngryder, jernpander, bliktragte, blikrivejern, flasker, propper, høvlblade, savblade, file, knibtænger, trægrebe, hollandske bor, vridbor, dobbelt blok med hager, klædekøller, karter, sakse, skære- og bordknive, knive med skildpadde- og hornskafter, foldeknive, penneknive med foderaler, spejle, messingskospænder, nürnbergerkram, forgyldte tedåser, stenkrukke, teflasker, buddiker, snustobaksdåser, blik- og papirdåser, messing-kridthuse, blik-kridtbuse, ben-nålehuse, brillhuse med briller, hovedvandsæg, redekamme, klovkamme, messingkrumkamme, nedkamme, bønder-, porcellains- og stenpiber, messing-pibehylder, horn-pibemundstykker, mundstykker af træ og horn, ålekroge, fortinnede torskekroge, heltkroge, store hagl, hare-, fugle- og spurvehagl, krudt, søm, beslagsøm, flad og rundhovedet søm, enkelte og dobbelte spidsnagler, engelsk tin, hårdstål, jernstænger, stangjern, jernplader, jernblikplader, blik, ståltråd, messingtråd, lodder og tysk glas.

Grovvarehandelen var ikke af mindst betydning i de store købmandsgårde, hvilket også krævede en del lagerplads. På Galtrups lager fandtes egetræer, bøge- og fyrrebrænde, stenkul, tjære og kalk samt havre og ærter. Desuden havde han et tømmeroplæg ved Vigsø - bestående af bjælker af forskellig længde og fyrrebord. Herved fortælles det, at Galtrup var engageret i Nordstrandens skudehandel på Norge, hvor Thylandsk korn og landbrugsvarer udveksledes med norsk tømmer og jern, hvilket var af stor betydning for den lokale bondeøkonomi i perioden. Derimod har de mere specialiserede kolonialvarer været indkøbt hos Aalborg-købmænd, og i dødsboet fandtes regninger fra Aalborgkøbmændene

Jacobus Himmerig, Christen Ryberg, Lars Winde, Niels Thygesen og Thisted-skipperen Christen Lauritsen Holm.

Aalborgs handelsflåde, der kun blev overgået af København, besejlede oversøiske destinationer og drev handel på fjernere markeder, hvor Thisted var helt uden sammenligning. Thisted-købmændene var ofte kommissions-handlere for Aalborg, der med sin geografiske beliggenhed beherskede handelen i Limfjordsområdet i denne periode.

Skifteforretningen efter købmand Galtrup kunne behandles og refereres langt videre (se T. Balle i Hist. Arb. 1974), og det er sjældent at finde så omfattende materiale om en købmandsgård i 1700-tallet. Men nye ejere fulgte efter i Vestergade. Galtrups gård overgik til brødrene Niels og Didrich. Didrich Galtrup overtog gården i 1766 og han stod som ejer i brandtaksationen fra 1772. Sidebygningen østen i gården var siden 1761 udbygget fra 12 til 15 fag. Og pakhuset øst for gyden var solgt. Desuden kan det nævnes, at Didrich Galtrup ejede færgestederne Salling- og Vilsund, som også var gode indtægtskilder. Prisen var 7000 Rbdlr. Courant for begge. Indtægten var ca. 300 tønder byg årlig - den såkaldte sundkorn samt indfæstningsafgiften, når færgestedet skiftede fæstere.

Niels Galtrup overtog som den tredje broder gården i 1779. Han havde tidligere drevet landbrug i Thisted, og købmandskabet i Vestergade varede kun en kort årrække, inden gården solgtes ud af familien. Brandtaksationen fra 1781 tilføjer ikke væsentligt, bortset fra at gården var bygget i muret bindingsværk med stråtag. En oplysning som ikke findes i de ældre brandtaksationer. Muret bindingsværk var generelt betragtet bedre bygningsstandard end klinet-.

Købmand Nikolaj Reesen

Købmand Reesen har overtaget gården i arene mellem 1787-91, og muligvis har der været en tredje ejer mellem Reesen og Niels Galtrup, idet Galtrup var flyttet inden 1787. Gården som Reesen overtog, bestod i 1791 af forhus på 12 fag, tværhus på 12 fag og tværhus mod østen på 15 fag - alt i 1 etage af mur og bindingsværk foruden sidebygning mod vesten på 16 fag, hvoraf 4 var teglhængt. Ladehuset på Thingstrupvej blev ikke nævnt i brandtaksationen fra 1791.

Brandtaksationen fra 1829 giver den første mere nøjagtige bygningsopmåling. Nikolaj Reesen var død 16. december 1824 i en alder af 61 år, og madam Reesen stod som ejer ved taksationen. Gården bestod af forbygning til beboelse af $27\frac{1}{2} \times 9\frac{1}{2} = 261\frac{1}{4}$ kvadratalen, sidebygning til pakhusrum og tørvehus på $27\frac{3}{4} \times 8 = 106$ kv.alen, heraf $13\frac{1}{4}$ alen til pakbod, en tilbygning til forhuset til køkken på $2\frac{3}{4} \times 7 = 19\frac{1}{4}$ kv.alen, sidebygning til bryggers og stald på $37\frac{3}{4} \times 9 = 168\frac{3}{4}$ kv.alen, heraf $18\frac{3}{4}$ alen til bryggers og kammer og et ladehus på $28\frac{1}{4} \times 9\frac{1}{2}$ alen. Kun de tre længer, men ikke ladehuset var assureret for et beløb af ialt 2540 Rbdlr. Madam Reesen ejede desuden en mindre gård på den anden side af gaden, der sandsynligvis blev anvendt til udlejningsbeboelse og pakhus, men en del af det stod ubenyttet på dette tidspunkt.

Familien Reesens husstand bestod i 1801 foruden Nikolaj Reesen f. 1764 af konen Inger Nielsdatter f. 1755 med 5 børn. Folkeholdet var tjenestekarlen Søren Ladegaard f. 1752 og tjenestepigen Anne Roikiær f. 1777, hvilket var almindelig for en jævn stor købmandsgård i

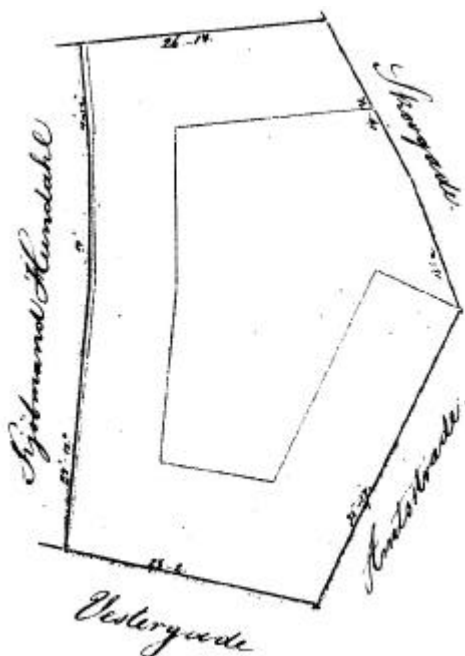
Thisted på dette tidspunkt. Reesens handel har i hovedtrækkene været en videreførsel af det, vi fandt hos de tidligere - familien Galtrup.

Et stykke af Thisted på Michel Galtrups tid. Kortet giver ikke mulighed for at skelne købmandsgården umiddelbart nordvest for kirketårnet i byens udkant. Sammenlignet med Reesens kort er der sket en udbygning af Vestergade, men bykernen var stadigvæk samlet omkring Bækken.

Pontoppidans danske Atlas, 1768.

Inger Nielsdatter Reesen drev gården videre i perioden fra 1824 til sin død i 1833, præcist hvordan vides ikke, og der er ingen folketællinger fra perioden, som kan belyse spørgsmålet. Hun kan eventuelt have udlejet en del af gården, og drevet handelen videre i et mindre omfang f.eks. v. hjælp af tjenestefolk. Den tredje ældste søn Jørgen Reesen f. 1798 overtog gården efter moderen. Han er et sted nævnt som gårdmand i Thingstrup og et andet sted som handelsmand, hvilket kunne tyde på, at han har overtaget en mindre handel efter moderen. De øvrige handlende i Vestergade er alle i 1834-folketællingen betegnet som "købmænd", og betegnelsen "handelsmand" kan kun opfattes som en mindre handlende, der f.eks. kun havde borgerskabsbevilling til at føre et begrænset

Dorthea Holsts ejendom på et grundareal af 2050 kvadrat-alen med en 4-længet gård beliggende mellem Vestergade, Amtsstræde og Skovgade. Bygningerne bestod ligesom det meste af byen på dette tidspunkt af grundmur med tegltag, hvilket var en udvikling (1800-50) væk fra tidligere tiders bindingsværk med stråtag. Landmåler Buchhaves opmåling, 1851.

varesortiment. Og Jørgen Reesens handel har uden tvivl været kombineret med landbrug, hvilket iøvrigt var almindelig for byens købmænd på denne tid.

Husstanden bestod i 1834 foruden Jørgen Reesen af en ugift søster Kirsten Marie Reesen f. 1797 og tjenestefolkene Christian Hansen f. 1793 og Hanne Jørgensdatter f. 1793. Jørgen Reesen solgte gården i sommeren 1838, og kort tid efter 27/10-1839 døde han i en alder af 41 år og ugift. Reesen-familien fik ca. 50 år som ejere af Vestergades matr. nr. 395.

Købmand Johannes Holst og enken Dorthea

Den nye ejer til den 2050 kv.alen store grund med gård på Vestergade var købmand Johannes Holst f. 1805, som var søn af købmand Lars Holst, der havde haft sin gård få meter nede af gaden, og måske var Thistedes rigeste købmand omkring 1800. Joh. Holst havde i 1830'erne købmandshandel i Nørregade umiddelbart indenfor Nørrebom ved siden af købmand Gudich Momtoft. Handelen i Nørregade var præget af oplandsbønderne fra Nord-Thy. Og enkelte avisannoncer kaster en smule lys

Vestergade set fra vest. Til venstre ses nr. 18 - før ombygningen i 1919 med Marie Badstues galanterivare-butik og udhængsskabe i den vestre halvdel af facaden. Foto 1896-1902.

over Holst's handel i denne periode. Dels solgte han have- og blomsterfrø, hvilket var en meget almindelig vare i købmandsgårde, der var engageret i grovvarerhandel, samt "God, gammel Ost, deels hele og deels i Pundeviss, er at erholde til billig Priis hos - Joh. W. Holst". Placeringen ved Nørrebom gav rig mulighed for opkøb af landbrugsvarer til videresalg til byboerne. I 1838 flyttede familien til det mere mondæne Vestergade, hvor matr. nr. 395 lå umiddelbart indenfor Thingstrup-bom. Det er ikke til at vide, hvorvidt det har indgået i familiens overvejelser.

Købmand Holst døde også i en ung alder af 37 år den 1/7-1842. Enken Dorthea Holst f. 1805 i Nørhå førte købmandshandelen videre for en årrække. På dette tidspunkt fandtes noget landbrugsjord, som tilhørte gården, på Thisted og Thingstrup marker. Afgrøden på 2½ tdr. byg og 5 tdr. 2 skpr. havre blev i 1842 solgt ved auktion. Og gårdens jordtilliggende kan meget vel være ført videre på denne måde de følgende år. Dorthea Holst har gået aktivt ind i gårdens drift, idet hun bibeholdt et betydeligt tyendehold. Hun var i 1845 alene med datteren Jacobine Helena Holst f. 1832 og et tyendehold bestående af Peder Chr. Jensen f. 1819, Lars Pedersen f. 1826, Thorvald Larsen Frost f. 1829 og Mette Kirstine Jensen f. 1817. Men allerede i løbet af kort tid var økonomien

tilstrækkelig konsolideret til, at Dorthea Holst kunne trække sig tilbage og leve af formue og lejeindtægt, hvilket i folketællingerne oftest kaldes "lever af sine midler". I 1850 havde hun trukket sig tilbage med datteren og en tjenestepige Kirstine Jensdatter. Og to ugifte købmænd M. J. Yde f. 1818 i Hundborg og C. S. Søndergaard f. 1824 i Thisted samt handelslærlingen Henrich Wagner f. 1835 havde overtaget gårdens handel på ukendte lejevilkår.

Desuden påbegyndte Dorthea Holst det, som senere blev kendetegnende for Vestergade 18, nemlig - detailhandel med et mindre sortiment af mere specialiserede varer. I 1849 finder vi avisannoncen: "Brodeer-Handel. Et smukt Udvalg af Zefyrgarn og Perler i flere Coleurer med tilsvarende Mønstre og Stramaier, samt flere til hækling henhørende Ting ere at faae tilkjøbs til bestemte og billigste Priser hos J. W. Holst's enke". Den gamle købmændsgård var herefter delt op i mindre forretninger eller detailhandlere, hvilket har præget stedet lige siden.

Købmændsgården blev indtil Dorthea Holst's død i 1872 drevet af forskellige mindre købmænd, der lejede sig ind hos enken. Realregistret nævner 2 tinglæste lejekontrakter, der begge løb over 5 års perioder. Købmand V. Copman lejede sig ind i gården i perioden 1857-62. Og det samme gjorde købmand A. Frost fra 1862-67, som lejede butik med kontor og beboelse i østre sidehus (ud mod Amtsstræde) for årlig lejesum af 300 Rbdlr. Trods enkestanden har Dorthea Holst ikke været i pengenød, idet hun i 1860-folketællingen stod anført som "kapitalist". Datteren Jacobine Holst var blevet gift med tolderen Harald Gottlieb f. 1819 i København, og var flyttet om i Toldbodstræde. Den gamle købmændsenke boede således alene med en ung tjenestepige Elise Jacobsen f. 1845.

Brandtaksationsmaterialet giver for perioden 1761 til 1829 kortfattede oplysninger om de enkelte bygninger - til gengæld blev taksationsopmålingerne lavet med korte mellemrum, så det er muligt at følge de enkelte huse tilbage i tiden. Efter 1829 findes ingen brand taksation før 1857, og denne er ufuldstændig, bl.a. omfattede den ikke matr. nr. 395 i Vestergade. Man må derfor helt frem til 1867. Netop i samme periode overgik størstedelen af byen fra bindingsværk til grundmur, og stråtaget blev udskiftet med tegl. Dette gjaldt også for matr. nr. 395, der dog var delvis teglhængt allerede i 1829. Idet husforbedringer som grundmur og tegltag slog først igennem i de bedst stillede sociale lag, kan man med en vis rimelighed gætte på, at disse forbedringer skete under Jørgen Reesen eller umiddelbart efter Joh. Holst's overtagelse.

Landmåler Buchhaves opmåling fra 1851 af matriklerne i Thisted med grundkort og bebyggelsen indtegnet viser, at parcellen har været uforandret siden 1761. Bebyggelsens grundplan i delen ud mod Vestergade kan meget vel være uforandret, hvorimod der var flyttet rundt på udlængerne mod Thingstrupvej/Skovgade. Derimod gav brandtaksationen fra 1867 en langt mere udførlig beskrivelse end de tidligere.

Kjøbmand Johannes Holsts Gaard:

a. Forhus, 15 Fag, 1 Etage, dels Grundmur og dels Bindingsværk med tegltag, og muret Kjælder under 4 Fag af Husets østre Ende samt en Kjælder paa 4 Fag opført af

Trang, indrettet til Værelser og 2 Boutikker, i det ene Kjøkken er 1 Komfyr, a Fag 130 Rbdlr. 1950.

b. Sidehus - Øst i Gaarden, ibygget a-, 1 Etage, 14 Fag, Grundmur med Tegltag og 1 Skorsten, indrettet til Værelser og Kjøkken, a Fag 140, 1960.

c. do. -, Vest i Gaarden, ibygget a -, 1 Etage, 23-1/2 Fag, Grundmur med tegltag og 1 Skorsten, indrettet til Værelser, Kjøkken, Bryggers, Karlekammer, Stald og Kornhus, a Fag 80. 1880.

d. Ladehus - Nord i Gaarden, ibygget c 1 Etage, 13-1/2 Fag, Grundmur i gaardsiden og den ene Ende, Resten Bindingsværk med Tegltag, indrettet til Stald, Lade, Pakhus og Kornlofter, a Fag 80. 1080.

Ialt 6870 Rbdlr.

Dorthea Holst døde i 1872, og for første gang i matr. nr. 395's kendte historie overgik ejerskabet til en ikke-købmand eller dennes enke.

M. Yde og Søndergaard

De to købmænd M. Yde og Søndergaard drev i årene omkring 1850 handel fra Dorthea Holst's gård på Vestergade. Forretningens åbning blev annonceret 22. september 1849 - en kolonialhandel med et vel sorteret lager af alle til denne handel henhørende artikler. Forretningens annoncering i Thisted Amtsavis giver et godt billede af en middelstor kolonialhandel på denne tid. Blandt de annoncerede varer kan nævnes bølgebrænde, forskellige sorter røgtobakker, Kjøbenhavns kornbrændevin, St. Croix-Rum, Cognac, Genever, bord- og lommeknive, blik- og papdåser, natlamper, spillekort, militærspejle, blikplader, Domingo og Brasilie-kaffe, lys og mørk kandis, stødt melis, lyst puddersukker, søde og bitre mandler, caroline-ris, rismel, svedsker og Malaga rosiner samt vinduesglas i hele og halve kister. For kunder, der hjemmefremstillede tøj og lignende, solgtes tvister og rakitsker hør.

Buntmager Niels Søndergaard med familie og ansatte. Foto ca. 1910.

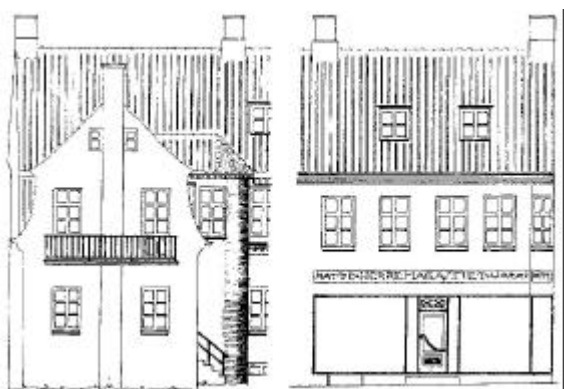
Sortimentet lignede det traditionelle for denne tid med et udvalg af kolonialvarer fra mere eller mindre oversøiske destinationer - hvor luksusvarerne oftest havde den fjerde mest liggende oprindelse. Og man kan finde varer, som var ualmindelige eller ukendte på Galtrups tid, men det var stadigvæk en blandet handel med grovere og finere varer. Forbindelser til det lokale bondeopland ses af annoncer som "God Brød-Rug kan i Tønde- og Skjeppeviis bekommes hos" - og "Schweitzeroste af Tannerup Schweizerie faaes a 1 Mk. pr. Pd. hos M. Yde og Søndergaard".

Hattemager Niels Gjerlach

Efter Galtrup, Reesen og Holst førte Gjerlach traditionen videre som en stabil ejer gennem en længere årrække. Niels Gjerlach f. 1835 i Thisted med konen Marie Gjerlach f. 1841 i Vestervig og 4 børn flyttede ind i forhuset ud mod Vestergade i 1872, hvor han drev forretning som detaillist, hvilket sandsynligvis bestod af hattemagerværksted kombineret med udsalg af disse og lignende varer. Niels Gjerlach var 2. generation hattemager i Thisted, idet faderen Matthis Gjerlach f. 1802 havde værksted og boede i Storegade, hvor Niels levede sin barndom. Det var derfor et kendt navn i byen, som blot flyttede til Vestergade, desuden havde faderen siddet i kommunalbestyrelsen af eligerede borgere. Og han fik i 1844 bevilling til en længe savnet spekhøkerhandel i Thisted.

Faderen M. Gjerlach var byens førende hattemager, og hans silke- og filthatte kunne efter egen annoncering (1849) i beskaffenhed måle sig med de hertil fra andre steder indførte i finhed og godhed. Desuden solgte han kamelhårshatte, ridedækkener og filtsko.

Gården havde siden købmand Joh. Holst i 1842 for en stor del været udlejet, og Gjerlach fortsatte med at drive gården på denne måde. Foruden familien Gjerlach i forhuset beboedes gården i 1880 af tre familier i sidehusene. Christian Christensen f. 1840 i Vestervig og muligvis broder til Marie Gjerlach boede med konen Ane Birgitte Marie f. 1854 i Thisted og en nyfødt søn. Chr. Christensen stod også anført i folketællingen som "detaillist", men det kan ikke ses, hvorvidt han drev egen eller fælles forretning med Gjerlach. Enken Grethe Sørensen f. 1836 i Vesløs med pigenavnet Badstue havde ligeledes detaillist-forretning, hvilket i 1880 må have været ud mod Amtsstræde. Hendes døtre Elvine og Emilie var født henholdsvis 1867 og -69. Desuden finder man en embedsmandsfamilie i en beboelseslejlighed med -amtsfuldmægtig Frederik Zangenberg f. 1841 i Thisted og konen Frederikke f. 1844 i Thisted med 3 børn og tjenestepigen Dorthea Marie Jensen f. 1864 i Nors. Zangenberg var også et kendt navn i byen ved stadsmusikeren Fredrik Zangenberg i begyndelsen af århundredet.

Arkitekt Jens Foged tegnede i maj 1919 en større 3-længet gård i 2 etager for konditor H. Christensen bestemt til matr. nr. 260 - Storegade 4, men bygningen blev aldrig virkeliggjort. I stedet blev ideerne og stilen brugt ved nybygningen på Vestergade 18 - som en hjørneejendom i 3 etager.

Familien Gjerlach og Grethe Sørensen med hendes døtre finder man stadigvæk ti år efter i 1890. En

konditorfamilie fra Ringkøbing - Chr. Christensen f. 1842 i Ringkøbing og konen Lise f. 1831 i Vestervig og hans ugifte søster Mariane f. 1834 delte forhuset med familien Gjerlach. Men der var ikke noget som tydede på konditorudsalg, og Christensen har sikkert arbejdet hos en anden bager. Desuden er Grethe Sørensens lejlighed registreret til forhuset i 1890, og forretningen var flyttet omkring hjørnet til Vestergade. I beboelseslejligheden var amtsfuldmægtig Zangenbergs familie udskiftet med fabrikant Emil Møller f. 1852 i Thisted, som boede alene sammen med moderen Kristine Møller f. 1824 i Thisted, der var enke. Emil Møller blev senere gift med Gjerlachs datter Antoinette f. 1868.

Niels Gjerlach døde i 1894, og enken Marie - flyttede fra butiklejligheden i forhuset til sidehuset, hvor hun i flere år boede alene sammen med sønnen Christian Mathias Gjerlach f. 1873, der var ugift og postekspedient. Butikken ud til Vestergade blev udlejet til Marie Badstue f. 1866 i Øsløs, der efter en periode i København flyttede til Thisted med sin nyfødte datter - Agathe i 1895. Marie Badstue stod i slægtsforbindelse med Grethe Sørensen, som drev den anden butik i forhuset, men dette kan være tilfældigt. I 1901 boede slægtingen Ane Jensen f. 1877 i Sundby i Marie Badstues husstand. Ane Jensen emærede sig ved husgerning. Desuden fandt man i en lejlighed i baghuset en ugift kvinde Annine Christensen f. 1843 i Vestervig, som levede af aldersrente og håndarbejde.

Det er fra denne periode Vestergade 18 blev kendt som "Marie Badstues 50 øres forretning". I folketællingerne er hun benævnt "detailhandlerske", og udsalgsvarene har været lingeri, parfume og ting, der var svære at rubricere - men vel oftest betegnes galanterivare. Umiddelbart efter 1901 blev Grethe Sørensens butik på hjørnet overtaget af barber og tandtekniker S. M. Petersen, som også opererede ligtome.

Marie Badstue

Agathe Badstue

Ejendommen overgik i 1909 til Marie Gjerlachs arvinger - de 4 børn: Antoinette Gjerlach gift med fabrikant E. Møller, Marie Emilie Gjerlach gift med prokurist K. Nielsen, postekspedient Chr. Matthias Gjerlach og maskinmester Frederik Gjerlach. Marie Badstue flyttede få meter ned af gaden til nr. 16, hvor hun åbnede "Thisted Paraply og Dukkeforretning". Den nye ejer var buntmager Niels Søndergaard, der i 1922 nedrev den gamle bygning og opførte et nyt i 3 etager. En af de sidst opførte flere-etagers bygninger i Vestergade.

Buntmager Niels Søndergaard

Buntmager Niels Søndergaard f. 13. september 1870 i Thingstrup havde fra 1896 drevet forretning et stykke nede af Vestergade i matr. nr. 400 (husnummer 8), og måske var forretningen etableret allerede i 1892, hvor han flyttede fra Vejle til Thisted. Det var således en i forvejen kendt

forretning, der i 1909 flyttede til Vestergade 18. Og der på stedet videreførte "Niels Søndergaards Mode-, Hatte- og buntmagerforretning".

Niels Søndergaards forretning på Vestergade 18 i tiden 1909-19. Ejendommen fra begyndelsen af 1800-tallet har stået uden større forandringer siden købmandsenken Dorthea Holst's tid.

De følgende år driver Niels Søndergaard buntmagerværksted og forretning i den gamle købmandsgård, hvor grundlaget eller hovedsagen i forretningen var hattefremstilling, hvilket kan ses som en videreførsel af traditionen efter Gjerlach. Den lave etages bygning på nr. 18 var efterhånden blevet et af de ældste i gaden og et af de sidste i byens midte, som ikke var udvidet med flere etager. I 1919 blev den gamle købmandsgård fra begyndelsen af 1800-tallet, som havde sin oprindelse i Jørgen Reesen og Joh. Holst's tid, nedrevet bortset fra enkelte bagbygninger. I stedet lod Niels Søndergaard opføre en moderne 3-etagers bygning efter tegninger af den kendte Thisted-arkitekt Jens Foged, og samtidig fik ejendommen indlagt moderne bekvemmeligheder som gas, vand, elektricitet og centralvarme. Tiden var ved at løbe ud for de gamle købmandsgårde, og handelen i byens centrum blev i langt højere grad baseret på specialiserede detailforretninger.

Samtidig blev den økonomiske side af virksomheden omorganiseret, idet "Aktieselskabet Niels Søndergaard af Thisted" blev overtaget af N. Søndergaard personligt. Mode- og hatteforretningen videreførtes i de nye bygninger på hjørnet af Amtsstræde og Vestergade. Den øvrige del af bygningen udlejedes til andre virksomheder samt beboelseslejligheder, som der fandtes en stigende efterspørgsel efter med byens økonomiske fremvækt.

Niels Søndergaards forretning på hjørnet af Vestergade og Amtsstræde i 1935-37 – efter ombygningen. Sammenlignet med foregående foto ses foruden bygningsforandringen de mellemliggende 20 års forandring i hatte- og kravetøismode

En anden virksomhed, som fik til huse på stedet, var tandlægen F. Dybeck, der fra 1. november 1922 lejede en

lejlighed på 1. sal til tandklinik. Lejemålet blev forlænget flere gange, og lejligheden er stadigvæk tandklinik. Et andet kendt Thisted-firma papirgrossist Chr. Søndergaard fik umiddelbart efter nybyggeriets afslutning i 1922 gennem en smal passage indrettet kontor og prøvelokale ud mod Vestergade, hvilket var i passende tilknytning til lageret på Skovgade. Papirgrossisten havde denne del af ejendommen indtil overtagelsen af Reaskolen på Plantagevej i 1958. I et tilfældig år som 1928/29 fandtes følgende adresser på stedet: Buntmager N. Søndergaard, ekspeditrice Elna Harpøth, husassistent Eleonora Nesager, handelsrejsende Ernst Møller, tandlæge Carl M. Engholm, tandtekniker Birg. Jensen og boghandler Georg Pors.

Niels Søndergaard døde i 1932 og efterlod hustruen Henriette Henriksen f. 1876 i Præstø og gift 1899 i Thisted samt 9 børn. Enken hensat i uskiftet bo, men efter en kort årrække blev forretningen overdraget til den 4. ældste søn - Henry Søndergaard f. 1910 i Thisted. Fra overdragelsen i 1937 findes en inventarliste, som giver et interessant indblik i virksomheden. Blandt inventaret fandtes pels-, kasket- og symaskine samt glasdisk, monrer m.v., og man ser således stadigvæk en kombination af bunt- og hattemagerhåndværk sammen med butiksausalg, men en liste over varekreditorer tyder dog på, at butiksdriften ved indkøb fra større fabrikker og grossister med tiden var blevet opprioriteret i forhold til håndværket. Og det var den almindelige udvikling, at håndværk i forbindelse med butiksdrift begrænsedes til reparationer.

De følgende år blev forretningen drevet af modehandlerinde Henriette Søndergaard og forretningsbestyrer Henry Søndergaard. Og det var fra denne periode, ejendommen blev kendt i Thisted under reklamesloganet "Køb Hatten i Nr. Atten". Henriette Søndergaard boede i huset indtil 1954, hvor hele boet efter Niels Søndergaard blev opgjort mellem de 9 børn. Forretningen i stue-etagen blev efter 1962 videreført af Niels Chr. Busted, som ønskede at drive specialforretning for kjoler og konfektion. Og stedet er stadigvæk kendt i byen under dette navn sammen med en parfumeriforretning, der peger tilbage til Marie Badstues tid på stedet.

KILDER:

Brandtaksationer. Thisted Købstad. 1761, 1772, 1781, 1791, 1813, 1829, 1857 og 1867.

Borgerskaber ved Thisted byting, 1733-92.

Buchhaves opmåling. Th. købstad, 1851.

Ekstraskattemandtal, Th. købstad, 1761.

Folketællinger. Th. købstad. 1787, 1801, 1834, 1845, 1850, 1860, 1880, 1890 og 1901.

Navneregister til Thisted kirkebøger. Viede og døde 1814-91.

Den Nord-Cimbriske Tilskuer/Thisted Amtsavis. 1833 Nr. 13. 1836 Nr. 42. 1837 Nr. 44. 1842 Nr. 86. 1843 Nr. 141. 1849 Nr. 41, 118, 132, 136, 140, 147, 157. 1850 Nr. 85, 151.

Optegnelser ved Thorkild Søndergaard, 1989.

Realregister til Skøde- Panteprotokol. Th. Byting. ca. 1850 - ca. 1920.

Skatte- og Adressebog for Thisted by, 1928-29.

Skøde, matr. nr. 395, Vestergade 18, 1919. Lejekontrakt 1922. Købekontrakt 1937.

LITTERATUR:

Balle, Torsten: En købmandsgård 1766. Historisk Årbog 1973.

Balle, Torsten: Thisted i gamle dage. Historisk Årbog, 1974.

Brunsgaard, C.: Thisted gennem tiderne. Thisted 1970.

Rapport over et byggeri. C. Søndergaard. Jub. skrift 1979.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1990, side 29-42).